

BOBURNING HAYOTI, SIYOSIY VA HARBIY FAOLIYATI

Tilavbayeva Gulsanam Bekpulatovna,
Toshkent davlat transport universiteti,
“Xalqaro ommaviy huquq” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ulug‘ shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning tug‘ilgan davridan to o‘lguniga qadar bo‘lgan hodisalar hamda uning siyosiy va harbiy faoliyati to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, shoh, shoir, sarkarda, o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili, „Bobur“ („[Sher](#)“), „[Bog‘i Bobur](#)“.

Kirish. Bobur (taxallusi) to‘liq ismi - Zahiriddin Muhammad ibn Umarshayx Mirzo. U [1483-yil 14-fevral](#), [1530-yil 26-dekabr](#)) — o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili, [shoir](#), [tarixchi](#), geograf, davlat arbobi, iste’dodli [sarkarda](#) va [boburiylar sulolasi](#) asoschisi, [temuriy](#) yani shoh bo‘lgan. [Amir Temurning](#) pannevarasi bo‘lgan. Bobur o‘z davrining buyuk shaxslaridan biri edi. Uning she‘rlari, ruboiylari o‘z vaqtida va hozir ham sevib o‘qilmoqda. 6 ta zavjasi bo‘lib, Bibi Muboraka, Mohimbegim, Zaynab Sulton Begim, Oysha Sulton Begim, Ma’suma Sulton Begim va Soliha Sulton Begim.

Boburning [otasi](#) – [Umarshayx](#) [Mirzo Farg‘ona viloyati hokimi](#), [onasi](#) – [Qutlug‘ Nigorxonim Mo‘g‘uliston xoni](#), [Toshkent](#) hokimi [Yunusxonning](#) qiziedi. Bobur [ota](#) tomonidan [Amir Temurning](#) uchinchi o‘g‘li [Mironshoh](#) [Mirzo naslidan](#) bo‘lsa, ona tomonidan [Tug‘luq](#) [Temurxonning](#) o‘g‘li [Xizr](#) [Xo‘jaxon naslidan](#) edi uning yettinchi [avlodi](#) edi. Boburning onasi o‘qimishli bo‘lgan va oqila ayol bo‘lib, Boburga hokimiyatni boshqarish ishlarida faol ko‘mak bergan, harbiy [yurishlarida](#) unga hamrohlik qilgan. Umarshayx Mirzo xonadoni poytaxt [Andijonning arki](#) ichidayashardi. [Hokim yoz](#) oylari [Sirdaryo](#) bo‘yida, [Axsida](#), yilning qolgan [faslini](#) Andijonda o‘tkazardi. Boburning yoshligi Andijonda o‘tgan. Bobur barcha temuriy shahzodalar kabi maxsus [tarbiyachilar](#), yirik fozil-u [ulamolar](#) ustozligida [harbiy](#) [ta’lim](#), [fiqh](#) ilmi, [arab](#) va [fors](#) tillarini o‘rganadi, ko‘plab [tarixiy](#) va adabiy [asarlari](#) mutolaa qiladi, ilm-fanga, [she’riyatga](#) qiziqqa boshlaydi. Dovyurakligi va jasurligi uchun u yoshligidan „Bobur“ („[Sher](#)“) laqabini oladi.

Shuningdek Bobur otasi yo‘lidan borib, mashhur so‘fiy – [Xoja Ahrorga](#) ixlos qo‘yadi va uning [tariqati](#) ruhida voyaga yetadi, umrining oxiriga qadar shu e’tiqodga sodiq qoladi. Keyinchalik, „[Boburnoma](#)“ asarida Bobur Xoja Ahror ruhi bir necha bor uni muqarrar halokatdan, [xastalik](#) va chorasizlikdan xalos etganini, eng og‘ir sharoitlarda rahnamolik qilganligini ta’kidlaydi. Otasi Axsida bevaqt, 39 yoshida fojiali halok bo‘lgach, oilaning katta farzandi, 12 yoshli Bobur [valiahd](#) sifatida taxtga o‘tiradi ([1494-yil](#) iyun).

Shu o‘rinda Boburning Movarounnahr uchun olib borgan kurashlari haqida gaplashsak, [Movarounnahr](#) XV asr oxirida o‘zaro nizolashayotgan temuriy [shahzodalar](#) yoki mulkdor

zodagonlar boshchilik qilib turgan, deyarli mustaqil bo'lib olgan ko'pdan ko'p viloyatlarga parchalanib ketgan edi. Movarounnahr taxti uchun kurash avjga chiqqan, turli siyosiy fitnalar uyushtirilmoqda edi. Buning ustiga Umarshayx Mirzoga tobe bir necha bek va hokimlar yosh hukmdorga (Boburga) bo'ysunishdan bosh tortadilar. Ularning ayrimlari Boburning ukalarini yoqlasa, ba'zilar [mustaqillik](#) da'vosini qiladi, yana boshqa birlari Boburga raqib, boshqalari amaki, tog'alariga qo'shilib, uni jismonan yo'qotish payiga tushadi. O'z amakisi va tog'asi bo'lmish [Sulton Ahmad Mirzo](#) bilan [Sulton Mahmudxon](#) xurujlarini daf qilgan Bobur hukmronligining dastlabki 2—3-yilida mavqeini mustahkamlash, bek va amaldorlar bilan o'zaro munosabatni yaxshilash, qo'shinni tartibga keltirish, davlat ishlarida intizom o'rnatish kabi muhim chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Boburning dastlabki siyosiy maqsadi [Amir Temur](#) davlatining poytaxti, strategik va geografik jihatdan muhim bo'lgan [Samarqandni](#) egallash va Movarounnahrda markazlashgan kuchli davlatni saqlash, mustahkamlash hamda Amir Temur saltanatini qayta tiklashdan iborat edi.

Bu paytda, qisqa muddat ichida [Samarqand](#) taxtiga uchinchi hukmdor kelgan edi. [Sulton Ahmad Mirzo vafoti](#) (1494-yil iyul) dan keyin taxtga o'tirgan [Sulton Mahmud Mirzo](#) Samarqandda davlatni 5-6 oydan ortiq idora etmadi — qisqa muddatli [kasallik](#)dan so'ng 43 yoshida vafot etdi. Uning o'rniga [Buxoroda](#) hokim bo'lgan o'g'li [Boysung'ur](#) o'tiradi. 1495—1496-yillarda Bobur Samarqandga ikki marta muvaffaqiyatsiz yurish qiladi. [1497-yil kuzida](#) u Samarqand atrofidagi bir qancha joylarni va 7 oylik qamaldan so'ng Samarqandni egallaydi, [Boysung'ur Qunduzga](#) qochadi. [Shahar qamal](#) tufayli nihoyatda og'ir kunlarni boshidan kechirmoqda edi. Hatto ekkulik [don](#) ham topish mushkul edi. Bobur [qo'shinni](#) ta'minlashda katta qiyinchiliklarga duch keldi. [Navkar](#)laridan ayrimlari [Andijon](#) va Axxi tomon qochib ketadilar. Buning ustiga Andijonda qolgan ayrim beklar Boburdan yuz o'girib, uning ukasi [Jahongir Mirzo](#) tarafiga o'tadilar. Andijondan ko'ngli notinch bo'lgan va iqtisodiy qiyinchiliklarga uchragan, ayni zamonda og'ir xastalikni boshidan kechirgan Bobur Samarqandni yuz kun idora etgandan so'ng, uni tark etishga qaror qiladi, ammo [Xo'jandga](#) yetganda Andijon ham qo'ldan ketib, [muxoliflar](#) ixtiyoriga o'tganini eshitadi. Boburning [Toshkent](#) hokimi, tog'asi [Mahmudxon](#) ko'magida Andijonni qayta egallashga urinishi natija bermaydi. Bu muvaffaqiyatsizlik Bobur qo'shiniga salbiy ta'sir etib, ko'pchilik [bek](#), navkarlar (700—800 kishi) Boburni tark etadi. O'ziga sodiq kishilar (200—300) bilan qolgan Bobur ma'lum muddat Xo'jandda turgach, Toshkentga — Mahmudxon huzuriga kelib, Andijonni qaytarib olish [rejasini](#) tuza boshlaydi. Ma'lum muddat o'tgach, Bobur Xo'jandga qaytadi, ko'p o'tmay, [Marg'ilonni](#) qo'lga kiritadi hamda Andijonni egallash tadbirlarini ko'radi. Nihoyat, 2 yildan so'ng ([1498-yil iyun](#)) uni qayta qo'lga kiritadi. Bobur ukasi Jahongir Mirzo bilan [sulh](#) tuzib, uning ixtiyorida „Xo'jand suvining Axxi tarafi viloyatlarini...“ qoldiradi, Andijon tarafi viloyatlarini o'z tasarrufiga oladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Bundan tashqari Bobur Temuriylar saltanatini himoya qilish va uni saqlab qolish uchun astoydil harakat qilib, Shayboniyxonga qarshi bir necha yil davomida muttasil kurash olib borsa-da, ammo mamlakatda hukm surgan og'ir iqtisodiy tanglik va siyosiy parokandalik sharoitida maqsadiga erisha olmaydi. [1503-yil](#) Toshkent xoni Mahmudxon, Bobur va [qalmoqlarning](#) birlashgan qo'shini Shayboniyxon tomonidan [Sirdaryo](#) bo'yida tormor qilinadi. Bobur Samarqand taxti uchun kurashayotgan paytda Andijonni Sulton [Ahmad Tanbal](#) egallab oladi. 1501–1504-yillarda Bobur Farg'ona mulkini qaytarib olish uchun Sulton Ahmad Tanbal, Jahongir mirzolariga qarshi olib borgan kurashi muvaffaqiyatsizlik bilan tugaydi. Temuriylarning to'xtovsiz janglari va og'ir [solliqlaridan](#) toliqqan xalq Boburni qo'llamadi va u Movarounnahrni tark etishga (1504-yil iyun) majbur bo'ladi.

Bobur 200-300 kishilik navkari bilan [Hisor tog'lari](#) orqali [Afg'onistonga](#) o'tadi va u yerdagi ichki nizolardan foydalanib [G'azni](#) va Kobulni egallaydi. Bobur Kobulni egallagach, mustaqil davlat tuzishga jadal kirishadi, qo'shinni tartibga keltiradi, qattiq ichki intizom o'rnatadi. Bobur Afg'onistonda bir fotih sifatida emas, balki shu yurt, el obodonligi va ravnaqi uchun jon kuydirgan tadbirli hukmron sifatida qizg'in faoliyat ko'rsatdi. Uning manfaatlari yo'lida odilona va oqilona ish tutdi. Afg'onistondagi amaliy faoliyatiga ko'ra, Bobur butun Xuroson va Movarounnahrda qudratli davlat boshlig'i va muzaffar sarkarda sifatida katta obro' orttira bordi, mintaqadagi siyosiy hayot e'tiborli o'ringa ko'tarildi. Shayboniylarning tobora kuchayib borayotgan yurishiga qarshi birgalikda chora ko'rish masalasida Sulton Husayn Boyqaro barcha temuriy hukmdorlar qatorida Boburni ham maslahat yig'iniga maxsus taklif etishi ana shunday yuksak nufuzni ko'rsatuvchi dalildir. Bobur shu taklif bo'yicha Hirotga o'tlanadi. Husayn Boyqaroning to'satdan vafot etishiga (1506-yil) qaramay, u Hirotga boradi va temuriy hukmdorlar bilan uchrashib muzokaralar o'tkazadi. Temuriy hukmdorlarning birlashib Shayboniyxon qo'shinlariga to'siq qo'yish rejalari amalga oshmaydi va tez orada birin-ketin mag'lubiyatga uchrab, saltanatni batamom qo'ldan chiqaradilar.

[1507-yil](#) boshlarida Bobur Hindistonga yurish boshlaydi, ammo bu urinishi muvaffaqiyatsiz tugab, yana poytaxt Kobulga qaytadi. Bobur Movarounnahr va Xurosondagi siyosiy vaziyat va urush harakatlarini kuzatib boradi, o'z qo'shinlarini doimo shay tutadi. Shayboniyxon Xurosonning yirik markazlarini qo'lga kiritgach, [Eronni](#) zabt etish uchun yurish boshlaydi, ammo [Eron](#) shohi [Ismoil Safaviy](#) bilan qattiq to'qnashuvda ([1510-yil](#)) yengiladi, o'zi ham [Marvda](#) halok bo'ladi. Shoh Ismoil Xuroson va Movarounnahrda qo'shin kiritib shayboniylarga ketma-ket zarar yetkaza boshlaydi. Bobur shoh Ismoil bilan harbiy-siyosiy [ittifoq](#) tuzib, [1511-yil bahorida](#) [Hisorni](#), yozida [Buxoroni](#), [oktabr](#) boshida esa [Samarqandni](#) yana qo'lga kiritadi. Boburning [shia](#) yoinaldshiagi eroniylar ra'yi bilan ish tutishi aholida norozilik tug'diradi. [1512-yil 28-aprelda](#) [Ko'li](#) [malik](#) jangida [Ubaydulla](#) [Sulton](#) boshliq shayboniylardan yengilgan Bobur [Hisor](#) tomon ketadi. 1512-yil kuzida Bobur [shoh Ismoil](#) yuborgan [Najmi](#) [Soniy](#) laqabli [lashkarboshi](#) bilan [Balxda](#) uchrashib, [Amudaryodan](#) kechib o'tib, avval [Huzar](#) ([G'uzor](#)) qal'asini oladi,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

so'ng [Qarshiga](#) yurish qiladi, shahar uzoq muddatli qamaldan so'ng taslim bo'ladi, shahar himoyachilari qattiq jazolanadi. 1512-yil [24-noyabrda G'ijduvon jangida](#) Bobur shayboniylardan yana yengilib, [Kobulga](#) qaytishga majbur bo'ladi. Bobur Movarounnahrni egallash ilinjidan uzil-kesil umidini uzadi va butun e'tiborini Hindistonga qaratadi. [1519-yil](#) bahoriga kelib Bobur Hindistonni zabt etish rejalarini amalga oshirishga kirishadi va keyingi 5-6 yil davomida bir necha yurishlar uyushtiradi. Nihoyat, 1525-yilda Bobur 12 ming qo'shin bilan Hindistonga yurish boshladi. [1526-yil](#) aprelda [Panipatda](#) asosiy raqibi, [Dehli sultoni Ibrohim Lo'diyning](#) yuz ming kishilik qo'shinini 12 minglik askari bilan tor-mor qiladi hamda [Dehlini](#) egallaydi. Oradan ko'p o'tmay, ikkinchi yirik hind sarkardasi [Rano Sango](#) ustidan ham zafar qozonib, Shimoliy Hindistonning [Bengaliyagacha](#) bo'lgan qismini o'ziga bo'ysundiradi. So'ng [Agrani](#) o'ziga poytaxt sifatida tanlagan Bobur katta qurilish va obodonchilik ishlarini boshlab yuboradi. Shu tariqa Bobur Hindistonda uch yarim asrga yaqin hukm surgan qudratli [boburiylar sulolasiga](#) asos soladi.

Har bir davrda bo'lganidek Bobur hayotiga qasd qiluvchilar ham ko'p bo'lgan. Shunday suiqasdlardan biri [1526-yil 21-dekabrda](#) uyushtiriladi. Mahv etilgan [Ibrohim Lo'diyning](#) onasi oshpazlar bilan til birlashtirib, uning ovqatiga zahar qo'shtiradi. Shuning asoratimi yoki ko'p yillik mashaqqatli va qo'nimsiz hayot ta'sirimi, har holda keyingi yillarda Bobur tez-tez kasalga chalinib turadi. 1527-yil oktabrida Bobur yana xastalikka uchragach, umrining oxirlab qolganini his etadi. Bir necha muddat oldin podsholikni Humoyunga topshirgan Bobur 47 yoshida o'zi asos solgan saltanat poytaxti [Agrada](#) vafot etdi va o'sha yerda dafn etildi, keyinchalik (1539-yil), vasiyatiga muvofiq xoki Kobulga keltirilib, o'zi bunyod ettirgan [„Bog'i Bobur“ga](#) qo'yildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. N. G'. Nizomiddinov. (XVI-XIX asr) Buyuk Boburiylar tarixi. 68-70 bet.
2. Uilyam Erksin. Bobur Hindistonda. Toshkent. 71-72 bet.
3. Boburnoma. Toshkent-1960 46-47 bet.
4. G'ofurjon Satimov, Markaziy Osiyo va Hindiston tarixida Boburiylar davri Toshkent-2008 48-51 betlar.
5. Азимджанова С. Индийский диван Бабура. – Т.: «Фан», 1966. 2. Бекжон И. Бобурийлар маданиятига оид манба.//«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, 2013 йил 23-сон.
6. Воҳидов Р. Биз билган ва билмаган Бобур. Адабий ўйлар. –Т.: “Маънавият”, 2008. – Б.120.
7. Гулбаданбегим Заҳириддин Бобур қизи. Ҳумоюннома. //Форс тилидан С.Азимжонова тарж.- Т.: “Маънавият”, 1998. – Б.104.
8. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. “Шарқ”, -Т.: 2002. – Б.336.
9. Иномхожиев Р. XVI аср Ҳиндистон адабий ҳаётида туркий-форсий икки тиллилик. –Т.: Фан, 1993. – Б.208.
10. Муҳаммад Ҳайдар мирзо. Тарихи Рашидий. – Т.: “Sharq”, 2010. – Б.720